

Kainuun liitto
Kainuu-ohjelman seuranta- ja ennakointiraportti 2015

luonnos 12.1.2016

Sisällys

1. JOHDANTO.....	3
2. VÄESTÖNKEHITYS KAINUUSSA	4
3. KILPAILUKYKY JA TYÖLLISYYS.....	9
4. ELINYMPÄRISTÖN LAATU	13
5. VÄESTÖN HYVINVOINTI.....	16
6. OSAAMINEN	19
7. KAINUU-OHJELMAN TOIMEENPANO - TOTEUTETUT KEHITTÄMISTOIMENPITEET JA –HANKKEET	21
8. KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN STRATEGIAN 2014-2017 TOTEUTUS	24

1. JOHDANTO

Tässä Kainuu ohjelman seuranta- ja ennakointiraportissa 2015 tarkastellaan Kainuun kehitystä Kainuu-ohjelmassa asetettujen indikaattoreiden valossa ja arvioidaan, miten näissä indikaattoreissa asetetut määrälliset tavoitteet ovat toteutuneet. Tarkasteltavia teemoja ovat väestönkehitys, kilpailukyky ja työllisyys, elinympäristön laatu, väestön hyvinvointi sekä osaaminen Kainuussa. Teemojen käsittelyn yhteydessä arvioidaan näiden teemojen toteutunutta kehitystä, ennakoidaan tulevaa lähivuosien kehitystä sekä nostetaan esille tulevan kehityksen suuntaan vaikuttavia kriittisiä tekijöitä.

Samoin tarkastellaan Kainuu-ohjelmaa toteuttavien kehittämistoimenpiteiden ja -hankkeiden määrää ja volyymejä Kainuu ohjelman painopistealueilla sekä Kainuun älykkään erikoistumisen strategian 2014-2017 toteutusta. Seuranta- ja ennakointiraportin on laatinut Kainuun ennakointi- ja seurantaryhmä.

Elinympäristön tilaa Kainuussa kartoitetaan laajemmin erillisessä myöhemmin valmistuvassa Kainuun ympäristöohjelman seurantaraportissa, jossa tarkastellaan myös Kainuun sisäisen ja ulkoisen saavutettavuuden kysymyksiä.

2. VÄESTÖNKEHITYS KAINUUSSA

Pitkän aikavälin väestötavoitteet maakuntasuunnitelmassa

Kainuu-ohjelmassa olevan maakuntasuunnitelman väestötavoite vuodelle 2035 on seuraava: ”Kainuun väkiluku on vähintään 82000 ja väestö on rakenteeltaan nuorentunut sekä muuttotappio on kääntynyt muuttovoitoksi.”

Ohjelman mukaan tavoite on mahdollista saavuttaa, mikäli Kainuuseen onnistutaan luomaan uusia työpaikkoja ja eläköitymisen myötä avautuvat vakanssit täytetään. Pitkään jatkunut nettomuuttotappio kääntyy muuttovoitoksi. Toisen asteen ja korkea-asteen (ammattikorkeakoulu, yliopistokeskus ja muu yliopistollinen koulutus) koulutustarjonnan säilyminen ja kehittyminen pitää nuoria Kainuussa ja houkuttelee heitä myös muualta Kainuuseen opiskelemaan. Syntyvyys ja työikäisten osuus väestössä kasvavat. Aktiivinen maakuntaan tulevien maahanmuuttajien määrän kasvattaminen on osa väestötavoitteiden toteuttamista. (Kainuu ohjelma / maakuntasuunnitelma 2035.)

Toteutunut kehitys

Kainuun väestönkehitys on ollut aivan toisensuuntaista, kuin Kainuu-ohjelman väestötavoitteissa on linjattu (taulukko 1). Elokuussa 2015 Kainuun väestömäärä oli 78 894, missä on laskua vuoden 2013 lopusta (jolloin väestömäärä alitti 80 000 rajan) miltei tuhat henkeä. 2000-luvun aikana väestömäärä on laskenut noin 10 000 asukkaalla, noin 90 000 vajaan 80 000. Myös väestön ikärakenne on kehittynyt päinvastaiseen suuntaan, kuin on tavoiteltu. Vuonna 2014 vanhushuoltosuhte, joka kuvaa yli 64-vuotiaiden määrää yhtä työikäistä (15-64 -vuotiaat) kohden, oli Kainuussa 0,40 (40 eläkeikäistä 100 työikäistä kohden), mikä maan korkeinta tasoa. Vanhushuoltosuhte vaihtelee merkittävästi Kainuun kuntien välillä ja erot todennäköisesti kasvavat tulevina vuosina. Erityisesti Kehys-Kainuun kunnissa kehitys on huolestuttavaa.

Kainuun aluerakenteessa väestön vähentyminen näyttäytyy hyvin erilaisena. 2000 luvulla erityisesti harvaan asuttu maaseutu on tyhjentynyt (taulukko 1). Vuodesta 2000 vuoteen 2013 väestö on vähentynyt harvaan asutulla maaseudulla 7882 henkilöllä, kun koko Kainuussa väestön vähennys on samana ajanjaksona ollut 9802 henkeä. Kaupunkien kehysalueella väestö on kasvanut 347 henkilöllä ja kaupunkien läheisellä maaseudulla pysynyt miltei samana, vähennystä vain 73 henkeä.

MUUTTOLIIKE JA VÄESTÖ	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Väestö 31.12. (henkeä) TAVOITE							80 000
Väestö 31.12. (henkeä) TOTEUMA 8/2015	89 777	85 303	82 073	80 685	79 975	79 258	78 687
Väestönmuutos	-1 304	-662	-561	-613	-710	-717	
Nettomuutto maassamuuton ja maahanmuuton osalta TAVOITE							-100
Nettomuutto maassamuuton ja maahanmuuton osalta TOTEUMA	-1147	-593	-391	-325	-445	-452	
Luonnollinen väestönkasvu	-154	-75	-194	-282	-274	-265	
Vanhushuoltosuhte (yli 65 vuotiaat/ 15-64 vuotiaat)	25,8	29,5	33,2	36,1	38,1	40,0	
Väestön ikärakenteen keskijajonta, yli 65-vuotiaiden osuus		19,2	21,2	22,7	23,6		
Väestöllinen huoltosuhte	52,5	54,3	56,3	59,4	61,6		
Väestön määrän muutos erityyppisillä alueilla (aluetyypologian 7 luokkaa)							
Sisempi kaupunkialue	14 120	14 113	13 951	14 005	13 977		
Ulompi kaupunkialue	17 144	16 548	16 590	16 408	16 324		
Kaupungin kehysalue	3 027	3 081	3 291	3 360	3 375		
Maaseudun paikalliskeskukset	12 992	12 405	12 123	12 001	11 988		
Kaupungin läheinen maaseutu	2 151	2 154	2 245	2 223	2 224		
Ydinmaaseutu	5 034	4 923	4 775	4 698	4 552		
Harvaan asuttu maaseutu	34 889	31 694	28 576	27 457	27 007		

Taulukko 1. Kainuun väestönkehityksen indikaattoreiden toteuma.

Väestön väheneminen on keskittynyt ennen kaikkea Kehys-Kainuun kuntiin, joissa vuosina 1992–2012 väkiluku väheni 30 % (taulukko 2). Huolestuttavaa väestön kehityksessä on se, että Kehys-Kainuun ohella myös Kajaanin ja Sotkamon kuntien väestön kehitys hiipuu. Kajaanin väkiluku on vähentynyt 2010-luvun aikana vuoteen 2014 mennessä 366 henkilöllä ja Sotkamossa vähennys samalla ajanjaksolla on 104 pysyvää asukasta. Vuonna 2010 Kajaanin osuus koko Kainuun kokonaisväestöstä oli 46,5 prosenttia ja vuonna 2014 se oli noussut jo vajaaseen 48 prosenttiin. Kajaanin ja Sotkamon osuus Kainuun väestömäärästä oli vuonna 2014 peräti 61 prosenttia. Mikäli kehitys jatkuu toteutuneen kaltaisena Kajaanin ja Sotkamon osuus Kainuun väestöstä kasvaa edelleen.

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
Hyrnsalmi	3 486	3 096	2 736	2 672	2 603	2 565	2 490
Kajaani	38 912	38 217	38 157	38 045	37 973	37 868	37 791
Kuhmo	11 167	10 271	9 492	9 334	9 240	9 104	8 950
Paltamo	4 420	4 183	3 884	3 807	3 743	3 620	3 564
Puolanka	3 846	3 408	3 063	2 997	2 931	2 878	2 824
Ristijärvi	1 796	1 626	1 513	1 489	1 450	1 427	1 416
Sotkamo	11 106	10 713	10 702	10 697	10 682	10 659	10 598
Suomussalmi	11 003	10 071	9 156	8 943	8 813	8 661	8 486
Vaala	4 041	3 718	3 370	3 314	3 250	3 193	3 139
Yht. / Kainuu	89 777	85 303	82 073	81 298	80 685	79 975	79 258

Taulukko 2. Väestön kehitys Kainuun kunnissa vuosina 2000-2014.

Maahanmuutto on merkittävä väestön kasvun ylläpitäjä Suomessa. Nettomaahanmuutto eli Suomeen muuttaneiden ja maasta poismuuttaneiden määrä oli vuonna 2014 yhteensä 16021 henkilöä, kun samaan aikaan syntyneiden ja kuolleiden määrän erotuksesta muodostuva luonnollinen väestönlisäys oli vain 5046 henkilöä. Syntyneiden määrä on laskenut ja kuolleiden määrä lisääntynyt Suomessa koko 2010-luvun. Koko maan tilanteen kanssa samansuuntainen on kehitys ollut myös Kainuussa: kuolleiden määrä on ollut noin tuhat henkeä vuosittain ja syntyneiden määrä noin 700 henkeä vuosittain koko 2010-luvun. Luonnollista väestönlisäystä ei ole Kainuussa tapahtunut 1990-luvun lopun jälkeen lainkaan. Vuonna 2014 syntyneitä oli 265 henkeä vähemmän kuin kuolleita. Kainuun väestön kehityksen mahdollinen suunnan muutos positiivisempaan suuntaan voi tapahtua vain maakuntaan tulevan muuton ansiosta. Erityisesti työikäisen, hedelmällisessä iässä olevan väestön ja lapsiperheiden saaminen on ratkaisevan tärkeää. Keskeisessä osassa tässä kehityksessä on myös maahanmuutto. Jotta maahanmuutosta syntyisi haluttuja positiivisia vaikutuksia, on olennaista varmistaa maahanmuuttajien kotouttaminen ja työllistyminen sekä palvelujen riittävyys.

Maahanmuutto on hillinnyt erityisesti Kajaanin väestön vähenemistä. Vuoden 2015 tammikuun alusta marraskuun loppuun mennessä Kajaanin väestö väheni noin 127 henkeä, kun samanaikaisesti maahanmuuttajien määrä kasvoi Kajaanissa (kuntaan tulleiden ja sieltä lähteneiden maahanmuuttajien erotus) 120 henkilöllä. Ilman maahanmuuttajia väkimäärä Kajaanissa olisi vähentynyt vuoden 2015 aikana miltei 150 henkilöllä. Kainuussa vuoden 2015 aikana väestö väheni noin 761 henkeä, kun samanaikaisesti maahanmuuttajien määrä kasvoi 151 henkilöä. Ilman maahanmuuttajia Kainuun väkimäärä olisi vähentynyt vuoden 2015 aikana 912 henkilöllä. Ottamalla turvapaikanhakijoita Kainuun kunnat voivat hidastaa väestön vähenemistä. Riittävällä määrällä maahanmuuttajia väestön väheneminen voidaan pysäyttää. Taulukko 3 osoittaa, miten maahanmuuttajat ovat näkyneet Kainuun kuntien väestömäärissä vuosina 2013 – 2015.

	Kuntien välinen nettomuutto	Netto siirtolaisuus	Kokonais- nettomuutto = Muuttotase	Kokonais- väestön- muutos
Hyrynsalmi				
2013	-15	1	-14	-35
2014	-47	2	-45	-76
2015 (1-11)	-31	0	-31	-58
Kajaani				
2013	-392	223	-169	-112
2014	-300	165	-135	-71
2015 (1-11)	-201	120	-81	-127
Kuhmo				
2013	-58	8	-50	-136
2014	-67	6	-61	-158
2015 (1-11)	-73	11	-62	-130
Paltamo				
2013	-88	1	-87	-122
2014	-38	-3	-41	-57
2015 (1-11)	-30	-2	-32	-71
Puolanka				
2013	-13	6	-7	-52
2014	-29	11	-18	-50
2015 (1-11)	-11	3	-8	-40
Ristijärvi				
2013	-15	3	-12	-23
2014	3	2	5	-12
2015 (1-11)	-37	2	-35	-60
Sotkamo				
2013	-35	26	-9	-24
2014	-53	21	-32	-62
2015 (1-11)	-23	10	-13	-74
Suomussalmi				
2013	-72	0	-72	-155
2014	-109	10	-99	-178
2015 (1-11)	-83	6	-77	-144
Vaala				
2013	-25	0	-25	-60
2014	-26	-3	-29	-55
2015 (1-11)	-34	1	-33	-57
KAINUU				
2013	-713	268	-445	-719
2014	-666	211	-455	-717
2015 (1-11)	-523	151	-372	-761

Taulukko 3. Muuttoliike Kainuun kunnissa 2013 - 2015.

Ennakointia tulevasta

Vuodesta 2011 vuoteen 2035 mennessä Tilastokeskuksen trendiennusteen mukaan (TK 2035) Kainuussa pienenisivät eniten nuorten ja keski-ikäisten ikäluokat. Eniten kasvaisivat puolestaan seniori-ikäryhmät. Ikääntyneiden osuuden kasvu on loogista seurausta pitkään jatkuneesta muuttotappiosta ja tulee joka tapauksessa toteutumaan. Toteutuneen kehityksen jatkuessa tämän kaltainen tulevaisuus on todennäköinen.

Merkittävin lähiaikojen muutos Kainuun väestön kehitykseen tulee Vaalan siirtymisestä osaksi Pohjois-Pohjanmaan maakuntaa vuoden 2016 alusta. Vaalan väkiluku vuona 2015 on 3 123 henkilöä. Kun huomioidaan Vaalan tämänhetkinen väkimäärä sekä Kainuu-ohjelmaan tehdyt Kainuun liiton ja Vaalan kunnan omat Vaalaa koskevat väestötavoitteet, Kainuu-ohjelmassa linjattu väestötavoite vuodelle 2030 laskee 82 tuhannesta reiluun 78 tuhanteen. Konkreettisesti näin päivitetty väestötavoite tarkoittaa nykyisen väkimäärän saavuttamista ilman reilua kolmea tuhatta vaalalaista vuoteen 2030 mennessä. Väestön määrä tulee Kainuussa edelleen laskemaan lähivuosien aikana. Vaikka elinkeinojen kehittämistoimissa onnistuttaisiinkin luomaan maakuntaan merkittävä määrä uusia työpaikkoja, ne eivät ehdi kääntää väestön kehitystä lähitulevaisuudessa. Toivoa paremmasta on vasta vuosien kuluttua ja silloinkin väestötavoitteen saavuttaminen edellyttää merkittäviä onnistumisia elinkeinopolitiikassa.

Vuonna 2015 korostunut Lähi-idän levottomuuksien aikaansaama Suomeen tulleiden turvapaikan hakijoiden määrän voimakas kasvu vaikuttaa Kainuun väestön kehitykseen positiivisesti, mikäli Kainuun kunnat ottavat turvapaikanhakijoita alueelleen. Kainuu on myös vahvaa matkailun ja vapaa-ajan asumisen aluetta, jossa kasvava matkailu ja vapaa-ajan asutus voivat kompensoida vähenevää pysyvää asutusta.

Kehityksen kriittiset kohdat

Isojen ja pienten teollisten investointien kautta syntyvät työpaikat luovat edellytyksiä tähän mennessä toteutunutta positiivisemmalle väestönkehitykselle. Samoin väestönkehitykseen vaikuttaa positiivisesti aikuiskoulutus- ja nuorisoasteen (toinen aste sekä korkea-aste) koulutustarjonnan turvaaminen ja monipuolistaminen sekä nuorten paluumuuton aktivoiminen.

Maahanmuutto on keskeinen edellytys Kainuun väestötavoitteiden toteutumiselle. Kainuun ELY-keskus on jo esittänyt kokeiltavaksi mallia kumppanuussopimuksista, joissa yritykset sitoutuisivat maahanmuuttajien työelämään tutustuttamiseen ja kotoutumisen käynnistymiseen jo turvapaikanhakuvaiheessa. Kainuu voisi hakeutua maahanmuuttajien nopean työllistämisen ja kotouttamisen pilottialueeksi (esim. metallialan yrityksissä on työvoimapulaa).

Kainuun kunnat, Vaalaa lukuun ottamatta, laativat Kainuun kuntien yhteisen kotouttamisohjelman 2014–2017, jossa linjattiin paikallisella tasolla maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyvät tavoitteet, haasteet, kehittämistoimenpiteet ja resurssit. Ohjelman tavoitteena on tehdä näkyväksi ja tuoda tietoon eri viranomaisten ja kolmannen sektorin toimijoiden tekemä maahanmuuttajien kotouttamista edistävä työ Kainuussa ja luoda toimivat käytännöt yhteistyöhön. Tulee vakavasti harkita kotouttamisohjelman päivittämistä radikaalisti lisääntyneiden turvapaikanhakijoiden määrän edellyttämällä tavalla. Maahanmuuttajien integraatioon liittyvät tehtävät vaativat toimijoiden välistä yhteistyötä, joka pohjautuu yhdessä laadittuun ohjelmaan ja yhdessä hyväksytyihin tavoitteisiin. Ohjelman tulee sisältää myös turvallisuuskysymykset (ks. myös tämän raportin kansalaisten hyvinvointi –luku).

Vaalan lähdön vuoksi Kainuun väestötavoitteet on perusteltua päivittää ja samassa yhteydessä voidaan arvioida, miten paljon maahanmuuttajia väestötavoitteiden saavuttaminen edellyttää.

3. KILPAILUKYKY JA TYÖLLISYYS

Kainuun maankuntasuunnitelman visio ja maakuntaohjelman strategiset valinnat

Kainuun maankuntasuunnitelman vuoden 2035 visiona on ”Hyvinvoiva ja elinvoimainen Kainuu: Kainuulaisten hyvinvointi ja elämisen laatu tehdään osaamisella, yrittämisellä ja yhteistyöllä, rohkeasti uudistuen.”

Tätä visiota toteutetaan maakuntaohjelman kehittämistoimenpiteillä ja strategisilla valinnoilla vuosille 2014 – 2017, jotka ovat pääkohdittain seuraavat: yrittäjyys, innovaatiot ja kansainvälisyys, elinkeinotoiminnan kärkitoimialat (matkailu ja palvelut, teknologiateollisuus sekä biotalous ja kestävä kaivannaisala), saavutettavuus ja infrastruktuuri, hyvinvointi sekä Kainuun imago ja vetovoimaisuus.

Toteutunut kehitys

Kilpailukyky

Julkisen sektorin osuus Kainuun työpaikoista on pysynyt vuodesta 2005 vuoteen 2012 jokseenkin samana (Taulukko 4). Terveys- ja sosiaalialalle on syntynyt työpaikkoja, mikä on pitänyt julkisen sektorin työpaikkojen osuutta Kainuussa selvästi korkeammalla kuin maassa keskimäärin. BKT/asukas on noussut Kainuussa lähelle tavoitteeksi asetettua indeksin arvoa 75 koko maan arvosta (koko maa = 100). Vuonna 2012 BKT/ asukas indeksi oli Kainuussa 73. Arvonlisäys on ollut Kainuussa 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen reipasta ja nousi vuoteen 2012 mennessä 1683 miljoonaan euroon, mikä on kuitenkin selvästi alle tavoitteeksi asetetun 1735 miljoonaa euroa.

Vuosina 2005, 2010 ja 2012 aloittaneita yrityksiä on ollut Kainuussa selvästi enemmän kuin lopettaneita. Aloittaneita yrityksiä on puolestaan ollut vuosien 2013 – 2014 aikana selvästi vähemmän kuin lopettaneita. Yritysten toimipaikkojen määrä Kainuussa kasvoi yli tuhannella vuodesta 2005 vuoteen 2010, mutta väheni 139 toimipaikalla vuodesta 2010 vuoteen 2012 mennessä. Vuonna 2013 yritysten toimipaikkojen tilastointimenetelmää on muutettu ja muutoksesta johtuen tilastovuosi 2013 ei ole enää vertailukelpoinen aiempiin vuosiin. Vuonna 2013 yritysten toimipaikkojen määrä Kainuussa oli 4943 toimipaikkaa. Tämän luvun kehitystä pitää jatkossa seurata. Tullin tilastojen mukaan teollisuuden osuus viennistä on vuosilta 2011 ja 2012 eli 56,8 % ja 58,6 %. Viennin arvo 2012 oli 170 milj. €, jossa on kasvua vuodesta 2011 3 milj. € eli 1,8 %. Kasvuyritysten (vähintään 3 henkilöä työllistävät, 10 % kasvaneet yritykset) määrä on pysynyt Kainuussa pientä notkardusta lukuun ottamatta kutakuinkin samana (vajaat 90 yritystä) koko 2010-luvun, mutta on hieman jäljessä 100 kasvuyrityksen tavoitteesta.

KILPAILUKYKY	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Bkt/asukas (eur)	17 317	20 851	24 815	26 940			
Bkt/asukas, indeksi, koko maa = 100 TAVOITE							75
BKT/asukas, indeksi, koko maa = 100 TOTEUMA	65,8	66,5	71,1	73,3			
Arvonlisäys (ph) Meuro (v. 2010 hinnoin) TAVOITE							1 735
Arvonlisäys (ph) Meuro (v. 2010 hinnoin) TOTEUMA	1 566	1 651	1 655	1 683			
Aloittaneet yritykset		289	278	329	290	265	
Lopettaneet yritykset		246	206	266	301	332	
Yritysten toimipaikkojen kokonaismäärä	3 476	3 408	4 440	4 301	4 943		
Kasvuyritysten määrä (kasvu 10 %) TAVOITE							101
Kasvuyritysten määrä (kasvu 10 %) TOTEUMA			86	74	87		
Vienti milj. eur Kainuusta							
Julkisen sektorin osuus työpaikoista % (koko maa v. 2012, 28,3 %)	37,7	35,4	35,4	35,7			

Taulukko 4. Kainuun kilpailukyyn kehityksen indikaattoreiden toteuma.

Työllisyys

Kainuun väestörakenne, jossa työmarkkinoille tulevien uusien ikäryhmien koko on työmarkkinoilta poistuvia selvästi pienempi, on hillinnyt työttömyyden kasvua. Syyskuussa 2015 Kainuun työllisyystilanne oli parantunut edellisestä vuodesta ainoana alueena Manner-Suomessa. (Taulukko 5.) Työllisyysaste on Kainuussa laskenut vuoden 2010 62 prosentista vuoden 2015 60 prosenttiin, joka on reilusti alle tavoitteeksi asetetun 64 prosentin ja reilusti alle koko maan keskiarvon, 68 prosenttia (vuonna 2014). Erityisesti Talvivaaran toiminnan jatkuminen on pitänyt työllisyysastetta Kainuussa yllä. Ilman sitä tilanne olisi huomattavasti heikompi.

TYÖLLISYYS	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	Koko maa 2014
Työttömyys TAVOITE							9	
Työttömyysaste (15-74v) TOTEUMA (Tilastokeskuksen työvoimatiedustelu)	19,4	16,6	9,0	11,4	11,5	16,9	14,9	12,4
Työllisyysaste TAVOITE							64	
Työllisyysaste (15-64v) TOTEUMA (Tilastokeskuksen työvoimatiedustelu)	54,6	56,9	61,8	61,3	60,8	58,6	60,4	68,3
Nuorisotyöttömyys (15-24v työttömyysaste) TOTEUMA (Tilastokeskuksen työvoimatiedustelu)	12,8	12,4	24,4	20,7	19,9	34,4	34,1	20,5
Nuorten työttömyys (15-24v henkilöä, lkm) TEM-tilastot (asiakkaiden määrä työvoimatoimistossa)	1 095	853	623	516	703	763	769	
Pitkäaikaistyöttömyys (yhtäjaksoisesti vähintään 12kk työttöminä olleet) TEM-tilastot,	1 752	1 371	765	865	1 091	1 407	1 555	
Pitkäaikaistyöttömyys (osuus kaikista työttömistä, %) TAVOITE							18	
Pitkäaikaistyöttömyys (osuus kaikista työttömistä, %) TOTEUMA (TEM)	20,5	20,0	15,3	19,0	20,1	23,5	28,3	27,8
Työpaikkojen määrä TAVOITE							30500	
Työpaikkojen määrä TOTEUMA	30 411	29 991	30 103	29 722	28 431			
Työvoiman määrä TAVOITE							34000	
Työvoiman määrä TOTEUMA	41 225	38 228	36 866	35 983	35 495			
Taloudellinen huoltosuhde TAVOITE							1,58	
Taloudellinen huoltosuhde TOTEUMA	1,85	1,83	1,68	1,67	1,77			1,37

Taulukko 5. Kainuun työllisyyskehityksen indikaattoreiden toteuma.

Muuhun maahan verrattain pienenä pysyneen työttömyyden kasvun käänköpuolena on työttömyyden rakenteeseen liittyvä ongelma. Työttömät ovat varsin iäkkäitä ja pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut selvästi kokonaistyöttömyyttä nopeammin ja heidän määränsä on kaksinkertaistunut vuodesta 2010. Työttömistä joka neljäs on ollut yli vuoden ilman työtä ja joka kymmenes (643) on yli kaksi vuotta. Rakenteelliseen työttömyyteen (pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömät sekä työllistämistoimenpiteen jälkeen työttömät) kuuluu 62 % kaikista työttömistä työnhakijoista. Synkkää kuvaa kainuulaisen korpimaiseman luomaan kehukseen piirtää nuorisotyöttömyys, joka on noussut koko 2000 luvun ja on vuosina 2014 ja 2015 vakiintunut 34 prosenttiin, kun se koko maassa on noin 21 prosenttia (taulukko 5). Nuorten työttömien lukumäärä ei ole kuitenkaan kasvanut kahden viime vuoden aikana. Nuoria työttömiä ei ole lukumääräisesti paljon ja nuoret työllistyvät Kainuussa vähintään kohtalaisesti.

Työpaikkojen määrä on Kainuussa 2000-luvun aikana vähentynyt noin 2000 työpaikalla. Vuoden 2013 työpaikkojen määrä, 28431 työpaikkaa, on kaukana vuodelle 2015 tavoitteeksi asetetusta 30500 työpaikasta. Työpaikkojen määrän laskun seurauksena taloudellinen huoltosuhde on Kainuussa heikentynyt eikä sitä ole saatu tavoitellulla tavalla alenemaan. Vuonna 2013 taloudellinen huoltosuhde oli Kainuussa 1,73 eli selvästi alle tavoitteeksi asetetun 1,58.

Ennakointia tulevasta

Vuosina 2013 – 2014 aloittaneita yrityksiä oli selvästi vähemmän kuin lopettaneita. Lähivuosina kehityksen voi ennakoita jatkuvan, sillä yrittäjien keski-ikä on Kainuussa korkea. Seuraavien viiden vuoden aikana Kainuussa on 800-900 yrittäjää luopumassa yritystoiminnasta. Ilman jatkajaa heistä on noin 600. Näissä yrityksissä on noin 3000 työpaikkaa, jotka ovat uhattuina, mikäli yritysten toiminta ei jatku. Toisaalta yritysten lopettaminen

tarjoaa mahdollisuuksia toimialojen uudistumiseen. Uudet yrittäjät voivat olla kasvuhaluisempia ja uudistumiskykyisempiä, kuin toiminnasta luopuneet olivat. Luopuvien yritysten toiminta voi siirtyä osaksi muiden yritysten toimintaa. Tätä kautta toimialat uusiutuvat.

Yritysten määrän väheneminen sekä julkisen sektorin rahoitusvaikeudet ja säästötoimenpiteet uhkaavat vähentää työpaikkojen määrää Kainuussa. Kainuu-ohjelmassa linjatuilla elinkeinotoiminnan kehittämisen kärjillä (teknologiateollisuus, biotalous, matkailu ja palvelut, kestävä kaivannaisala) haetaan investointeja, kasvua, uusia yrityksiä sekä työpaikkoja uusiin ja olemassa oleviin yrityksiin. Näihin liittyy paljon mahdollisuuksia, jotka realisoimalla maakunnan työpaikka- ja väestönkehitys voidaan kääntää huomattavasti toteutunutta kehitystä positiivisemmaksi. Myös yksityisiin ja julkisiin palveluihin on syntymässä uusia työpaikkoja.

Kainuun työttömyyden ongelmana näyttäytyy erityisesti rakenteellinen työttömyys (pitkäaikais- ja toistuvaistyöttömät sekä työllistämistoimenpiteen jälkeen työttömät) ja matala koulutustaso. Mikäli rakenteellista työttömyyttä ei onnistuta vähentämään, se lisää syrjäytymistä ja sosiaalisia ongelmia. Osalla työttömistä ei ole osaamista, johon työmarkkinoilla on kysyntää. Alueella on samanaikaisesti korkea työttömyys ja avoimia työpaikkoja (kohtaanto-ongelma). Jotta avoimet työpaikat saataisiin tulevaisuudessa täytettyä, alueen ulkopuolelta pitää onnistua rekrytoimaan osaajia maakuntaan.

Nuorisotyöttömyyden kovan ytimen muodostavat vähän koulutetut nuoret, joiden on vaikea työllistyä. Koulutetuille nuorille löytyy töitä ja he työllistyvät hyvin Kainuussa. Nuorisotyöttömyys ja työpaikkojen puute heikentää nuorten uskoa maakunnan mahdollisuuksiin tarjota heille toimeentuloa. Pahimmillaan työn puute passivoi ja ajaa nuoren työttömän elämänuralle ja syrjäytymiskierteeseen. Nuorisotyöttömyyden ratkaisuun avaimena on uusien työpaikkojen luominen sekä nuorten rekrytoiminen eläköitymisen myötä avautuviin tehtäviin.

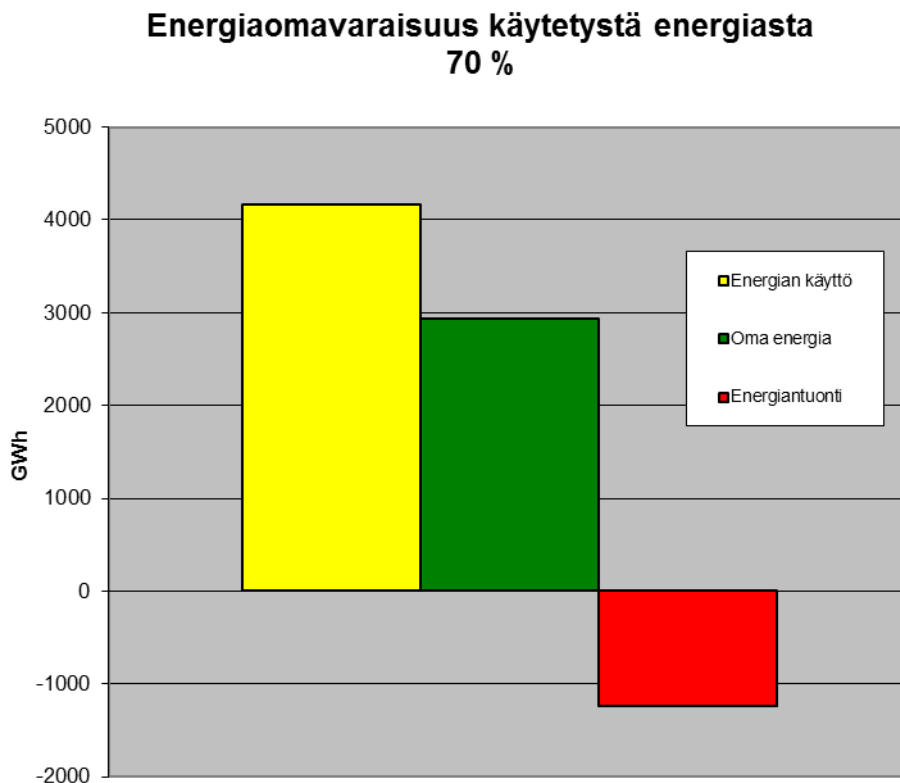
4. ELINYMPÄRISTÖN LAATU

Ympäristötavoitteet Kainuu-ohjelmassa

Kainuu-ohjelma toteuttaa myös Kainuun ympäristöohjelman ja ilmastostrategian tavoitteita. Kainuun ympäristöohjelmassa on linjattu, että vuoteen 2020 mennessä Kainuussa vähennetään kasvihuonepäästöjä 25 prosentilla vuoden 2009 tasosta. Biotalous tukee merkittäväällä tavalla vähähiilisuuden tavoitteita. Kainuu-ohjelmassa tavoitellaan sitä, että Kainuu saavuttaa liikenteen polttoaineita lukuun ottamatta energiayliomavaraisuuden.

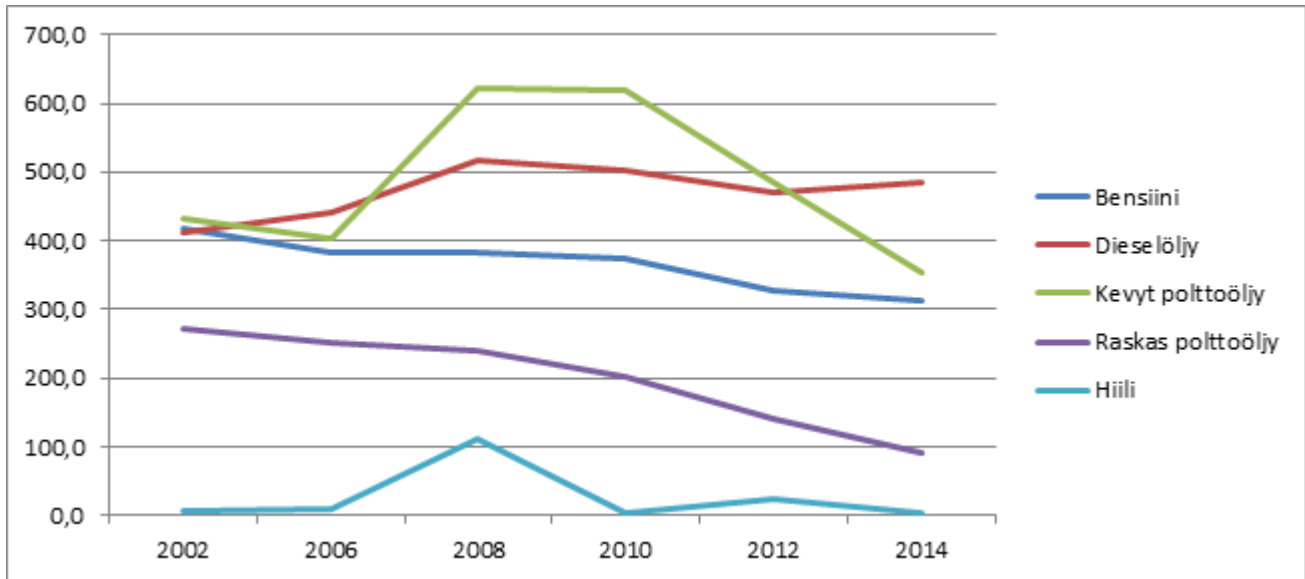
Toteutunut kehitys

Energian käytön omavaraisuusaste on Kainuussa korkea, 70 % (kuva 1). Energiayliomavaraisuuteen on kuitenkin vielä matkaa. Kainuun energiaomavaraisuusaste on parantunut, kun tuontipolttoaineita (myös liikenteen polttoaineita) on korvattu paikallisilla uusiutuvilla biopolttoaineilla.

Kuva 1. Energiaomavaraisuus Kainuussa vuonna 2014. Ennakkotieto.

Alustavan arvion mukaan vuonna 2014 primäärienergian kulutus oli Kainuussa 6164 GWh, jossa on laskua vuodesta 2012 peräti 530 GWh. Ilahduttavaa ja Kainuu-ohjelman tavoitteiden mukaista on, että raskaan polttoöljyn ja kevyen polttoöljyn käyttö on laskenut koko 2000 luvun ajan. Kuvassa 2 vuoden 2006 kevyen polttoöljyn käytön nousu johtuu Talvivaarasta, jossa pelkästään työkoneiden käyttämä moottoripolttoöljyn käyttö oli 10 miljoonaa litraa (kuvassa kevyt moottoripolttoöljy kuuluu kevyeen polttoöljyyn). Lämmityskäytössä kevyen polttoöljyn käyttö on laskenut ja sitä on korvattu metsähakkeella ja puupelletillä. Liikenteen polttoaineet (Bensiini ja diesel) ovat olleet suurin piirtein samalla tasolla (n. 80 milj litraa). Hiiltä on Kainuussa käytetty Kainuun Voimalla säätöpolttoaineena, tosin sen käyttö on viime vuosina hyvin vähäistä (ks Kuva, yksiköt GWh).

Kuva 2. Fossiilisten tuontipolttoaineiden kulutus Kainuussa (GWh).

Uusiutuvan energian osuus Kainuun energiankulutuksesta on erittäin korkea: vuonna 2014 se oli jo miltei 65 % (taulukko 6). Myös teollisuuden ja yhdyskuntien typpikuormitus vesistöihin on Kainuussa laskenut vuonna 2014 alle 300000 kg. Fosforikuormitus vesistöihin on laskenut noin 5000 kg/vuosi vuonna 2014. Tämä on merkittävä pudotus vuodesta 2010, jolloin fosforikuormitus oli hieman alle 7000 kg/vuosi.

ELINYMPÄRISTÖN LAATU	2010	2012	2013	2014
Uusiutuvan energian osuus energiankulutuksesta (%)	56,3	61,6		64,5
Teollisuuden ja yhdyskuntien fosfori- ja typpikuormitus vesistöihin				
Kokonaisfosfori (kg/vuosi)	6779	6828	6456	5081
Kokonaistyppi (kg/vuosi)	309807	341839	340105	292416

Taulukko 6. Elinympäristön laatu indikaattoreiden toteuma

Ennakointia tulevasta

Biotalouskehittämisen osana lisätään uusiutuvien energialähteiden käyttöä. Kevyen ja raskaan polttoöljyn käyttö lämmityksessä laskee edelleen ja vähitellen loppuu kokonaan. Liikenteessä fossiilisia polttoaineita (Benssiini ja diesel) korvataan biopolttoaineilla ja biokaasulla.

Yhtenä tavoitteena energian käytössä on energiaomavaraisuus, jossa fossiilisten tuontipolttoaineiden käytön vähentäminen on keskeisessä asemassa. Raakaöljyn alhaisen maailmanmarkkinahinnan hinnalla vuoksi myös lämmityksessä käytettävän öljyn hinta on alhainen, mikä on hidastanut lämmitysöljyn käytön laskua. Öljyn halpa hinta hidastaa uusiutuvien käytön lisääntymistä sekä lämmityksen että liikenteen polttoaineena. Raakaöljyn hinta tulee kuitenkin nousemaan öljyvarojen ehtymisen ja ympäristöverojen kiristymisen vuoksi. Tämä tasaa tietä kohti biotaloutta.

Sähkön tuotantorakenne monipuolistuu Kainuussa, kun tuulivoiman tuotanto käynnistyy Suomussalmi-Hyrynsalmen alueella lähivuosina. Alkuvaiheessa Suomussalmi-Hyrynsalmi -alueen tuulipuiston tuotanto on noin 200 GWh. Mikäli koko suunnitelma toteutuu täydessä laajuudessaan, tuotanto kaksinkertaistuu. Samoin vasta vahvistettu Kainuun tuulivoimamaakuntakaava mahdollistaa tuulivoiman lisärakentamisen Kainuussa.

Vaalan siirryttyä Pohjois-Pohjanmaan maakuntaan vuoden 2016 alussa Jylhämän ja Nuojuan vesivoimalaitosten tuottama sähkö jää pois Kainuun energiataseesta. Jylhämän ja Nuojuan tuottama sähkömäärä vastaa peräti puolta koko Kainuun vesivoiman tuotannosta ja noin 40 prosenttia koko Kainuun sähkön yhteistuotannosta. Kuitenkin näidenkin muutos jälkeen Kainuu säilyy sähkön osalta yliomavaraisena.

5. VÄESTÖN HYVINVOINTI

Hyvinvointitavoitteet Kainuu ohjelmassa

Kainuun maakuntasuunnitelman väestön hyvinvointitavoitteena vuodelle 2035 on seuraava: ”Kainuulaiset voivat hyvin ja ovat terveitä. Kainuulaisten hyvinvointi sekä turvallisuus ovat kohonneet koko maan tasolle. Luonnonläheinen elämäntapa, joustavat työmarkkinat, elämänlaatu ja arjen sujuvuus ovat hyvinvoivan Kainuun vahvuuksia.”

Pitkän tähtäimen tavoitteena on, että kainuulaiset voivat vähintään yhtä hyvin kuin muut suomalaiset. Hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden varmistaminen tulee nähdä entistä vahvemmin maakunnan ja kuntien yhteisenä tehtävänä. Kehittämistyön päämääränä on koetun hyvinvoinnin vahvistaminen. Tavoitetta kohti edetään parantamalla työllisyyttä ja toimeentuloa sekä kohentamalla terveyttä ja toimintakykyä, edistämällä hyvinvointia työssä sekä vahvistamalla kansalaisten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta nostamalla mm. sosiaalisen aktiivisuuden tasoa (Kainuu ohjelma 2015).

Toteutunut kehitys

Sosioekonomiset erot terveydessä ja sen taustatekijöissä ovat Kainuussa edelleen suurempia kuin Suomessa keskimäärin. Kainuussa kuolleisuus on koko Suomen keskiarvoa suurempi ja koulutusryhmien väliset kuolleisuuserot vielä jyrkempiä kuin koko Suomessa. Epäterveelliset elämäntavat ovat riskitekijöitä sairauksille, joista keskeisimpiä Kainuussa ovat sepelvaltimotauti ja diabetes. Julkisen perusterveydenhuollon palveluja käyttävät eniten alemmat sosiaaliryhmät. Osaamis- ja koulutustaso vaikuttavat väestön hyvinvointiin. Koulutustaso on Kainuussa alhainen ja se on osatekijänä vaikuttamassa myös kainuulaisten koettuun sekä sairastavuus- ja kansantauti-indekseillä mitattavaan hyvinvointiin.

Viimeisimmän THL:n ATH 2015 tutkimuksen mukaan (2015) elämänlaatunsa hyväksi kokeneiden kainuulaisten osuus oli laskenut 49,6 prosenttiin (taulukko 6). Miesten kokemus elämänlaadustaan on noussut ja naisten puolestaan laskenut (2015 m=50,4 %, n=48,8 %). Koko maassa elämänlaatunsa hyväksi koki 54,5 prosenttia väestöstä. Kainuussa niiden osuus, jotka uskovat, että todennäköisesti eivät jaksu työskennellä vanhuuseläkeikänsä saakka oli vuonna 2015 35,7 prosenttia, kun vastaava luku koko maassa oli 26,5 prosenttia. (THL / ATH 2015). Kuitenkin reilut 51 prosenttia kainuulaisista koki itsensä onnelliseksi vuonna 2015 (THL, ATH 2015), mikä on hieman enemmän kuin suomalaiset keskimäärin (50,6 %) tai uusimaalaiset (48,8 %) tai helsinkiläiset (47,3 %).

Ikävakioitu Kelan sairastavuusindeksi kertoo, miten tervettä tai sairasta alueen väestö on suhteessa koko maan väestön keskiarvoon (= 100). Luku kertoo nopeasti yleistilanteen alueen sairastavuudesta ja osoittaa, onko alue etäännytynyt maan keskiarvosta vai lähestynyt sitä. Kansantauti-indeksi on Kelan rekisteritietojen avulla laskettu indeksiluku, joka kertoo, kuinka yleisiä niin sanottujen kansantautien erityiskorvausoikeudet ovat suhteessa koko maan keskiarvoon (= 100). Kainuun kansantauti-indeksi on ollut lievässä laskussa, mutta sairastavuusindeksit ovat kohonneet ja ikävakioidut ovat pysyneet samalla tasolla. Kainuulaisista joka kolmas (20–74-vuotias) ei usko jaksavansa työskennellä eläkeikänsä saakka (35,7 %). Koko Suomen osalta vastaava luku vuonna 2015 oli 26,5 % (taulukko 7).

VÄESTÖN HYVINVOINTI	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Koettu hyvinvointi/ Elämänlaatunsa keskimäärin hyväksi tuntevien osuus (%) (THL) TAVOITE (Tavoite: saavutetaan koko maan taso)					53,8		54,4
Koettu hyvinvointi / Elämänlaatunsa keskimäärin hyväksi tuntevien osuus (%) (THL) TOTEUMA			(2009) 50,0		50,9	51,8	49,6
Kansantauti-indeksi (Kela) koko maa = 100 (Tavoite: saavutetaan koko maan taso) TOTEUMA	130,5	130,3	130,3	129,3	129,1	128,8	
Sairastavuusindeksi (Kela), koko maa = 100 (Tavoite: saavutetaan koko maan taso) TOTEUMA	119,8	118,7	120,0	121,5	122,7	121,5	

Taulukko 7. Kainuun väestön hyvinvointia kuvaavien indikaattoreiden toteuma.

Ennakointia tulevasta

Kainuulaisten hyvinvointi on indikaattoreilla mitattuna selvästi heikompaa kuin koko maassa keskimäärin eikä tavoiteltua koko maan tasoa ole Kainuussa saavutettu. Kainuun eroa valtakunnan tasoon pystytään lähitulevaisuudessa parhaiten kaventamaan, jos onnistutaan puuttumaan pahoinvoinnin, sairastavuuden ja kansalaisten terveyserojen taustalla oleviin rakenteellisiin tekijöihin, kuten tuloeroihin, köyhyyteen, työttömyyteen, toimeentuloturvaan sekä koulutus- ja osaamistasoon (esim. THL: Suomalainen hyvinvointi ja sen kehitys -tutkimus, 2014).

Itsehallinto- ja SOTE -uudistus avaavat mahdollisuuksia parantaa kainuulaisten hyvinvointia. Päätösvallan ja palvelujen säilyminen omassa maakunnassa mahdollistavat sen, että kainuulaisten erityistarpeet ja olosuhteet voidaan asiantuntevasti huomioida palvelujen tuotantoa ja rakenteita kehitettäessä. Olennaista on turvata ja kehittää sekä palvelujen saatavuutta että saavutettavuutta Kainuussa.

Toimintaympäristö muuttuu myös Kainuussa nopeasti. Merkittävänä muutoksen ajurina voimakkaasti kasvanut myös Kainuuseen tulevien turvapaikan hakijoiden määrä, mikä tuo Kainuulle paljon haasteita mutta myös mahdollisuuksia ja vaikuttaa kainuulaisten hyvinvointiin. Kainuuseen on vastaanotettu asukasluvuun suhteutettuna paljon pakolaisia: vuonna 2014 suhdeluku oli 141, kun vastaava luku kokomaassa oli 63 (Lähde: www.sotkanet.fi). Vuonna 2015 tämä suhdeluku on Kainuussa todennäköisesti kasvanut ja ennakoitavissa on että, se tulevaisuudessa edelleen nousee.

Kehityksen kriittiset kohdat

Koko kainuulaisväestön terveyttä ja toimintakykyä voidaan tehokkaimmin edistää kohdistamalla palvelut ja toiminnat niihin ryhmiin, joihin ongelmat kertyvät, ja joiden tilanteen kohentamisella on suurin vaikutus koko väestön terveyteen ja myös sitä kuvaaviin indikaattoreihin. Palvelujen saavutettavuus ja saatavuus pitää turvata.

Hyvinvointiasioiden kanssa työskentelevien organisaatioiden tulee edelleen kehittää toimintatapojaan joustavimmiksi, jotta ne voivat tarvittaessa proaktiivisesti ennakoiden muuttaa toimintaansa toimintaympäristön muutosten edellyttämällä tavalla.

Maahanmuutto vaikuttaa myös kainuulaisten koettuun hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Maahanmuuttajien kotouttaminen ja integraatio pitää onnistua toteuttamaan mahdollisimman hyvin, mutta myös kantaväestön suvaitsevaisuutta ja vastaanottokykyä sekä Kainuun monikulttuurisuutta pitää vahvistaa. Mikäli näiden kehittämisessä ei onnistuta uhkana on, että vastakkainasettelut ja ristiriidat kantaväestön ja

maahanmuuttajien välillä pahenevat. Maahanmuuttajien integraatioon liittyvät tehtävät vaativat toimijoiden välistä sujuvaa, avointa ja tuloksellista yhteistyötä, joka pohjautuu yhdessä laadittuun ohjelmaan ja yhdessä hyväksytyihin tavoitteisiin. Ohjelman tulee sisältää myös turvallisuuskysymykset. (ks. myös tämän raportin väestönkehitys -luku)

Kriittisiä ja kumuloituvia vaikutuksia aikaansaavia ongelmia Kainuussa ovat erityisesti nuorten työttömyys, pitkäaikaistyöttömyys sekä alhainen koulutustaso. Lapsuudessa opituilla elintavoilla on myös vahva vaikutus hyvinvointiin. Eri ikäryhmien aktivoimisella ja elämänhallinnan kehittämällä voidaan parantaa merkittävästi kainuulaisten hyvinvointia.

Digitalisaatio on merkittävässä roolissa hyvinvointia vahvistavien SOTE-palvelujen uusissa tuotantotavoissa. Tietoliikenne verkon avulla voidaan turvata monipuoliset palvelut myös Kainuun harvaan asutuille maaseutualueille. Niiden tuottamiseen tarvitaan koko Kainuuseen kiinteät ja luotettavat valokuituyhteydet, jotka mahdollistavat rajattoman tiedonsiirron ja peruspalveluiden tuottamisen verkossa. Tähän tilanteeseen on vielä matkaa, sillä Viestintäviraston tietojen mukaan nopean laajakaistaverkon eli 30 Mbit/s verkon saatavuus oli noin 63 prosentilla kainuulaisista kotitalouksista ja 30 Mbit/s valokuituverkon saatavuus vuoden 2014 lopussa oli 22 prosentilla kotitalouksista Kainuussa.

6. OSAAMINEN

Osaamisen kehittämisen tavoitteet Kainuu-ohjelmassa

Osaamisen kehittäminen on keskeinen osa Kainuu-ohjelman tavoitteistoa. Se liittyy osaavan työvoiman saannin ja koulutuspalvelujen sekä väestön hyvinvoinnin kehittämiseen. Kainuu-ohjelmassa tavoitellaan kasvu- ja rakennemuutosalojen koulutuksen tarjonnan ja laadun parantamista, joustavien koulutusratkaisujen ja kokonaisuuksien kehittämistä sekä räätälöityä täydennys- ja aikuiskoulutusta sekä yliopistotasosta muuntokoulutusta. Edelleen tavoitteena on turvata koulutuspalveluiden, koulutusketjujen ja tutkimuksen toimintaedellytykset ja saatavuus Kainuussa sekä kehittää etäopiskelumahdollisuuksia ja verkko-opiskelua (tieto- ja viestintätekniiikan) mahdollisuuksien hyödyntäminen) kaikilla koulutusasteilla niin, että kainuulaiset nuoret ja aikuiset voivat opiskella oman kunnan ja maakunnan oppilaitoksissa.

Digitaalisuutta ja verkko-opetusta hyödyntämällä kainuulaisten oppilaitosten opetustarjontaa voidaan laajentaa ja oppilaitosten jatkuvuus turvata myös pienemmällä oppilasmäärällä, kun koulutusyksiköt pääsevät osaksi laajempia koulutusverkostoja. Verkon kautta tapahtuva koulutustarjonta antaa mahdollisuuksia myös koulutusviennin kehittämiseen.

Toteutunut kehitys

Tutkinnon suorittaneiden osuus on Kainuussa yleensä ollut selvästi alle maan keskiarvon. 2010-luvulla tilanne on kuitenkin selvästi korjaantunut. Viimeisin vuoden 2013 tilanne on jo hyvin lähellä maan keskiarvoa, sillä tuolloin Kainuussa tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä oli 67 %, kun se koko maassa oli 69 % (taulukko 8). Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on Kainuussa ollut vielä enemmän alle maan keskiarvon kuin tutkinnon suorittaneiden osuus johtuen Kainuun korkea-asteen koulutustarjonnan rajallisuudesta. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneita on Kainuussa edelleen selvästi pienempi osuus väestöstä kuin koko maassa: vuonna 2013 koko maassa osuus oli 29 % kun se Kainuussa oli vajaat 23 %. Toki korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden määrä on noussut selvästi väestön koulutustason nousun myötä myös Kainuussa.

OSAAMINEN	2000	2005	2010	2012	2013	2015
Tutkinnon suorittaneiden osuus 15 vuotta täyttäneistä (koko maa 2013 69,4)		59,7	64,3	66,1	67,4	
Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus (koko maa 2013 29,3)	17,4	19,1	21,3	21,8	22,5	
Peruskoulun jälkeistä tutkintoa vailla olevat 25-29 vuotiaista TAVOITE						10
Peruskoulun jälkeistä tutkintoa vailla olevat 25-29 -vuotiaista TOTEUMA (koko maa 2013 16,3)	14,6	13,1	12,4	11,6	11,9	

Taulukko 8. Osaamista kuvaavien indikaattoreiden toteuma.

Lasten ikäluokkien pientyminen Kainuussa näkyy peruskoulun oppilasmäärissä. Kehys-Kainuun kunnissa, Hyrynsalmella, Puolangalla ja Ristijärvellä ensimmäisen luokan aloitti syksyllä 2015 alle 20 oppilasta. Ainoastaan Kajaanissa ja Sotkamossa koulutielle lähti yli sata oppilasta: Kajaanissa 448 ja Sotkamossa 115 (taulukko 9).

Kunta	1lk	2lk	3lk	4lk	5lk	6lk	7lk	8lk	9lk	Yht.
Hyrnsalmi	16	17	13	14	16	17	24	25	13	155
Kajaani*	448	406	430	409	376	416	376	396	388	3645
Kuhmo	58	91	56	60	68	71	67	88	94	653
Paltamo	30	32	34	45	32	34	39	36	37	319
Puolanka	19	16	22	17	20	23	22	17	34	190
Ristijärvi	14	8	8	3	12	10	13	8	13	89
Sotkamo	115	107	109	131	103	118	125	100	120	1028
Suomussalmi	52	67	70	74	69	82	77	92	78	661
Vaala	27	28	25	28	39	27	39	29	40	282
Yhteensä	779	772	767	781	735	798	782	791	817	7022

Taulukko 9. Kainuun perusopetus, oppilasmäärä 1-9 luokka, syksy 2015, tilastointipäivä 20.9.2015.

(*Oppilasmäärissä on mukana luokkamuotoisessa erityisopetuksessa olevia oppilaita, jotka jakautuvat eri kouluihin.)

Ennakointia tulevasta

Mikäli koulutuspalvelujen saatavuus onnistutaan Kainuussa turvaamaan kaikilla koulutustasoilla, väestön koulutustasoa saadaan edelleen nostettua. Korkea-asteen suorittaneiden osuuden nostamiseksi ensiarvoisen tärkeää on Kajaanin ammattikorkeakoulun kehittäminen sekä maisteriohjelmien kautta annettavan yliopistokoulutuksen kehittäminen Kainuussa.

Mikäli väestönkehitys jatkuu nykyisellään nuorten ikäluokat ja nuorisoasteen koulutukseen osallistuvien määrät pienenevät. Tämä kannustaa koulutuksen järjestäjiä entistä tiiviimpään yhteistyöhön, etsimään keinoja järjestää koulutusta myös pienemmille oppilasryhmille lähipalveluna. Koulutus myös houkuttelee opiskelijoita muualta erityisesti korkea-asteelle (KAMK:n), mutta myös toisen asteen koulutukseen (esim. KAO sekä Sotkamon urheilulukio ja –Vuokatti- Ruka-urheiluakatemia).

Koulutusten toteuttamisessa koulutusorganisaatioiden verkostoituminen korostuu entisestään ja sitä kannattaa myös aktiivisesti Kainuussa lisätä. Koulutuspalveluiden vienti tarjoaa uusia mahdollisuuksia Korkea-asteelle ja toisen asteen ammatilliseen koulutukseen Kainuussa. Koulutusviennissä korostuu osaamisen vienti ja vähemmän tutkintojen vienti.

Kehityksen kriittiset kohdat

Kainuussa olevia ja olleita ulkomaisia opiskelijoita kannattaa entistä enemmän hyödyntää kainuulaisten yritysten ja koulutusten markkinoinnissa heidän lähtömaissaan. Ulkomaisissa opiskelijoissa on paljon potentiaalia ja osaamista, jota työ- ja elinkeinoelämässä Kainuussa voidaan hyödyntää.

Yleinen koulutustason nostaminen ja koulutusmotivaation vahvistaminen ovat tärkeitä kehittämisen päämääriä, joilla vahvistetaan paitsi väestön osaamista, myös työllisyyttä sekä hyvinvointia. Huippuosaamisen vahvistamiseksi Kainuuseen tulevien biotalouden ja teknologiateollisuuden yritysten yhteyteen on tärkeää pystyä luomaan liiketoiminnan ekosysteemejä, joissa on mukana myös koulutusta ja tutkimusta. Nämä on asetettu tavoitteiksi myös Kainuun biotalousstrategiassa 2015 - 2020.

7. KAINUU-OHJELMAN TOIMEENPANO - TOTEUTETUT KEHITTÄMISTOIMENPITEET JA -HANKKEET

Kainuu-ohjelmaa toteutetaan edunvalvonnan keinoin, erillisrahoitteisten kehittämishankkeiden sekä organisaatioiden, yritysten ja yhdistysten normaalin budjettirahoitteisen toiminnan kautta. Samoin kansalaisten valinnat ja toimet vievät kehitystä Kainuu-ohjelman tavoitteita kohden tai niistä pois päin.

Uudelle EU:n ohjelmakaudelle (2014 – 2020) siirryttäessä nimettiin rakennerahasto-ELYt (RR-ELYt) vastaamaan rakennerahasto-ohjelmien hallinnoinnista kaikkien maakuntien osalta. Pohjoisessa Pohjois-pohjanmaan ELY ja Idässä Etelä-Savon ELY, lännessä Pirkanmaan ELY ja etelässä Uudenmaan ELY. Maakuntien ELYissä, kuten Kainuun ELYssä, työskentelevät paikalliset valmistelijat, jotka ovat kuitenkin työsuhteessa alueen rakennerahasto-ELYyn. Maakuntien MYRrit tekevät tarkoituksenmukaisuusharkintaan perustuvan rahoituspäätöksen, mutta lopullisen laillisuusharkintaan perustuvan rahoituspäätöksen tekee RR-ELY tekee lopullisen rahoituspäätöksen.

Kaikki maakuntaliitot Idässä ja Pohjoisessa ovat rakennerahastorahoitusta välittäviä toimielimiä kuten aiemminkin. Kuitenkin Lapin liitto pohjoisessa ja Pohjois-Karjalan maakuntaliitto idässä hoitavat ns. koordinoivan liiton tehtäviä alueellaan. Tämä tarkoittaa, että ne ovat suoraan yhteydessä TEMiin ja välittävät tiedot sitten muihin liittoihin. Samoin seurantakomitean sihteeristössä ja seurantakomiteassa on vain koordinoivien liittojen edustus. Etelässä ja lännessä vain koordinoivat liitot ovat välittäviä viranomaisia (rahoittajia) RR-ELYjen tapaan. Tekninen tuki, jolla hallinnointia tehdään, supistui pohjoisessa ja idässä n. 70 %, joten liitot joutuvat osin käyttämään omaa rahaansa hallinnon pyörittämiseen.

Kainuun kehys on kutakuinkin 100 M€ koko ohjelmakaudella (EAKR+valtion rahoitus on noin 69 M€ ja ESR+valtio noin 32 M€). Siihen tulee päälle vielä 10-15 % kuntarahaa. Suomen rakennerahasto-ohjelmassa on ns. suoritusvaraus, joka tarkoittaa, että oletettu kehys saadaan, mikäli välitarkastelussa tulokset ovat olleet tavoitteiden mukaisia.

Kainuussa on käynnistynyt ohjelmakauden 2014-2020 aikana lokakuuhun 2015 mennessä yhteensä 88 EAKR ja ESR hanketta, joihin on sidottu hankesuunnitelmien mukaan 24 533 969 euroa EU:n ja valtion tämän ohjelmakauden julkista rahoitusta. Karkeasti arvioiden rahoituskehyksestä on jo sidottu noin 24 %, mikäli tähän mennessä myönteisen päätöksen saaneet hankkeet toteutuvat suunnitelmiansa mukaisesti (taulukko 10).

Kainuun maakuntaohjelman 2014 - 2017 sisällöt	Ohjelmakauden 2014-2020 EAKR ja ESR hankkeet Kainuussa. Hankkeiden lkm (lokakuu 2015)	Hanke suunnitelman mukainen julkinen (EU:n ja valtion) rahoitus euroa
1.1 Uudet ja uusiutuvat työpaikat sekä yritykset	6	1 699 833
1.1.1 Yritysten kasvun tukeminen	19	5 564 183
1.1.1.1 Matkailu ja palvelut	8	1 366 664
1.1.1.2 Teknologiateollisuus	9	2 343 769
1.1.1.3 Biotalous	6	2 018 314
1.1.1.4 Kestävä kaivannaisala	5	3 003 895
1.2 Osaaminen ja käytännönläheinen innovaatiotoiminta	6	2 650 495
1.2.1 Uusiutuva energia ja energiatehokkuus	2	386 266
1.2.2 Osaamis- ja innovaatiokeskittymien kehittäminen	6	3 690 878
1.3.1 Kasvu- ja rakennemuutosalojen koulutuksen tarjonta ja laatu	3	27 670
1.3.3 Koulutusketjun turvaaminen	3	31 173
2.1 Saavutettavuus	1	976 656
3.1 Työelämään kiinnittyminen (työllistäminen), työssä jaksaminen	8	223 470
3.1.1 Nuorten yksilölliset työllistymispolut ja työelämävalmiudet	1	36 720
3.1.2 Pitkäaikaistyöttömyyden vähentäminen	0	0
3.1.3 Työllistämisen toimintamallien ja työhyvinvoinnin kehittäminen	3	114059
3.3 Osallisuus ja yhteisöllisyys	1	399 924
Yhteensä	88	24 533 969

Taulukko 10. Kainuun maakuntaohjelman sisältöjä toteuttavat ohjelmakauden 2014-2020 EAKR ja ESR hankkeet (EURA-rekisteri: tilanne lokakuu 2015)

Rakennerahasto-ohjelmien toimeenpano uudistetulla hallinnointimallilla on ollut Kainuussa pääosin sujuvaa. Maakuntahallituksen sekä maakunnan yhteistyöryhmän ja sen sihteeristön näkökulmasta hankkeet on saatu päätöksentekoon ilman suurempia viiveitä. Tietojärjestelmien käyttöönoton viivästyminen ohjelman käynnistysvaiheessa lykkäsi myös hankkeiden käynnistämistä, mutta tietojärjestelmien valmistuttua hankevalmistelu on edennyt hyvin.

Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman käynnistymisessä on ollut viivästyksiä hallinnollisten järjestelmien valmistumisen ja käyttöönoton hitauden vuoksi. Ensimmäisiä maatalojen rakennetukia on päästy myöntämään kuluvan vuoden loka- ja marraskuun aikana. Ensimmäisiä yritystukipäätöksiä päästäneen tekemään vuodenvaihteessa 2015/2016. Hanketukien päätökset viivästyivät alkuvuoteen 2016.

Maaseuturahaston varat osoitetaan Kainuuseen ELY-keskuskohtaisella ohjelmakauden myöntövaltuuskehyksellä, joka on tällä hetkellä 22 780 000 euroa. Kehystä korjataan ohjelmakauden kestäessä maakuntaohjelmalla suoritusvarauksella, jonka suuruus määräytyy ohjelman toteutustilanteen mukaan ohjelmakauden puolivälissä. Kehykseen tulee todennäköisesti muutos Sipilän hallitusohjelmassa päätettyjen säästöjen takia, jotka kasvattavat ohjelman kuntarahoitusosuutta.

Myöntövaltuus käytetään Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman ja Kainuun alueellisen maaseudun kehittämissuunnitelman mukaisesti hanke- ja yritystukiin ohjelmakaudella 2014 – 2020. Päätöksenteko tapahtuu Kainuun ELY - keskuksen maaseutu- ja energiayksikössä ja tuet maksetaan ELY:n toimesta. Kainuun LEADER -ryhmät hallinnoivat noin 10 M€:n rahoituskehystä nykyisen Kainuun 9 kunnan alueella tällä ohjelmakaudella. Kainuun ELY-keskus tarkistaa LEADER -ryhmien valintapäätösten lainmukaisuuden, tekee hallinnolliset rahoituspäätökset ja maksaa ryhmien rahoituspäätösten mukaiset tuet.

8. KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN STRATEGIAN 2014-2017 TOTEUTUS

Kainuun älykkään erikoistumisen kärjiksi valitut toimialat ovat 1) ICT ja tietojärjestelmät ja näistä mittaustekniikka, pelit ja simulaattorit sekä data-keskustoiminta ja data-keskusekosysteemit, 2) luonnonvara-ala, josta keskitytään kestäväen kehityksen mukaisen kaivannaisalan ja biotalouden kehittämiseen sekä 3) terveys- ja hyvinvointiteema, jossa keskitytään aktiviteettimatkailuun sekä ravitsemus-, terveys- ja liikuntainnovaatioihin (ks. kuva). Läpileikkaavina teemoina älykkään erikoistumisen strategiassa ovat 1) mittaustekniikan sekä peli- ja simulaattoriteknologian sovellusten kehittäminen ja hyödyntäminen valituissa painopisteissä, 2) uusien kone- ja metalliteollisuuden ratkaisujen, sovellusten ja tuotteiden luominen erityisesti kaivannaisalan ja biotalouden tarpeisiin 3) biotalouden uusien sovellusten kehittäminen sekä 4) investointien, yritysten, osaamisen ja teknologian saaminen alueelle. Läpileikkaavina teemoja tavoitellaan kaikkien älykkään erikoistumisen painopisteiden toteuttamisessa.

KAINUUN ÄLYKKÄÄN ERIKOISTUMISEN PAINOTUKSET		
ICT JA TIETOJÄRJESTELMÄT 1) MITTAUSTEKNIikka 2) PELIT JA SIMULAATTORIT 3) DATA-KESKUS > Datakeskusekosysteemit	LUONNONVARAT 1) KAIVANNAISALA > Green mining > Prosessi- ja ympäristösovellukset 2) BIOTALOUS > Biojalostus > Bioenergia > Puutuoteollisuus /puurakentaminen	TERVEYS JA HYVINVOINTI 1) AKTIVITEETTI-MATKAILU 2) RAVITSEMUS-, TERVEYS- JA LIIKUNTA-INNOVAATIO
MITTAUSTEKNIikka		
PELITEKNOLOGIA (pelin hyötysovellukset) JA SIMULAATTORIT		
KONE- JA METALLITEOLLISUUDEN UUDET RATKAISUT JA SOVELLUKSET		
BIOTALouden UUDET RATKAISUT JA SOVELLUKSET		
INVESTOINTEJA, YRITYSIÄ, OSAAMISTA JA TEKNOLOGIAA ALUEELLE		

Kuva 3. Kainuun älykkään erikoistumisen painotukset: valitut toimialat ja läpileikkaavat teemat.

Älykkään erikoistumisen painopisteitä on toimeenpantu laajasti Kainuussa rakennerahastojen rahoituksella: myönteisen rahoituspäätöksen saaneisiin älykkään erikoistumisen hankkeisiin on sidottu 9,3 miljoonaa euroa julkista (EU:n ja valtion) rahoitusta (taulukko 11). Nämä hankkeet ovat mukana edellä mainituissa kaikissa 88 tämän ohjelmakauden Kainuun rakennerahastohankkeessa (taulukko 10).

Kainuun kehittämisrahalla rahoitetussa Kainuun Etu Oy:n hallinnoimassa DIGITICE -hankkeessa Kajaaniin on kehitetty ja rakennettu konosaliliiketoimintaan pohjautuva, pilvipalvelujen ympärille keskittyvä, ICT –alan klusteri. Konesaliliiketoiminta on vakiintunut alueelle ja Kainuu nähdään kansallisella ja jopa kansainvälisellä tasolla varteenotettavana konesalikeskittymänä. Kajaanin Renforsin rannan teollisuusalue on alan kasvun mahdollistava toimintaympäristö. Kainuulaiset organisaatiot ovat yhteistyössä tuottaneet osaavaa työvoimaa mm. konesalien rakentamisen ja ylläpidon tarpeisiin. Kehittämishankkeilla ja eri toimijoiden välisellä yhteistyöllä on edistetty investointeja alueelle, parannettu pelialan liiketoimintamahdollisuuksia sekä toimittu digitalisaation edistämiseksi hoiva-alalla. Eri toimijoiden yhteistyöllä paikallisia yrityksiä on herätelty digitaalisaation tuomiin mahdollisuuksiin. Digitalisoitumisen näkyy Kainuun alueella selvimmän sosiaalisen median ja pilvipalvelujen käytön yleistymisenä, mutta verkkokaupan hyödyntämisessä alueen yritykset jäävät kuitenkin koko maan yrityksistä (Yritysbarometri 2015).

Kainuun Älykkään erikoistumisen painotukset 2014 - 2017	Ohjelmakauden 2014-2020 EAKR ja ESR hankkeet Kainuussa. Hankkeiden lkm (lokakuu 2015)	Hanke suunnitelman mukainen julkinen (EU:n ja valtion) rahoitus euroa
ICT ja tietojärjestelmät		
1 Mittaustekniikka	4	3 014 377
2 Pelit ja simulaattorit	4	1 280 049
3 Datakeskustoiminta ja -ekosysteemit		
Luonnonvara-ala		
1 Green mining sekä kaivosalan prosessi- ja ympäristösovellukset	6	2 985 376
2 Biotalous T&K&I toiminta ja uudet innovaatiot	7	802 176
Terveys ja hyvinvointi		
1 Aktiiviteettimatkaileminen	4	801 927
2 Ravitsemus-, terveys ja liikuntainnovaatiot	2	459 000
Yhteensä	27	9 342 905

Taulukko 11. Kainuun älykkään erikoistumisen strategian 2014 – 2020 toteutus rakennerahasto-ohjelman 2014 – 2020 hankkeilla (EURA-rekisteri: tilanne lokakuu 2015).

CEMIS (Centre for Measurement and Information Systems) on Oulun ja Jyväskylän yliopistojen, Kajaanin ammattikorkeakoulun ja VTT:n yhteinen mittaus- ja tietojärjestelmiin erikoistunut, Kajaanissa toimiva sopimusperusteinen tutkimus- ja koulutuskeskus. CEMIS on ollut keskeinen Kainuun älykkään erikoistumisen strategisten valintojen toteuttaja. CEMISissä on jatkuvasti käynnissä keskimäärin yli 20 kansallisella ja kansainvälisellä julkisella rahoituksella sekä yritysrahoituksella toteutettavaa teknologian kehittämishanketta sekä noin viisi aluekehitysrahoitteista hanketta. Uusia teknologian kehittämishankkeita valmistellaan kotimaisten ja ulkomaisten yhteistyökumppaneiden ja yritysten kanssa. Vuosina 2014 ja 2015 CEMISissä valmisteltiin yli 100 hanke-ehdotusta, toteutettiin lähes 100 eri hanketta ja lisäksi useita suoria yritysten toimeksiantoja. Hankkeiden aiheet kattoivat CEMISin painoalat ja toteuttivat samalla Kainuun älykkään erikoistumisen valintoja. Hankkeita toteutettiin seuraavissa teemoissa: biotalouden mittausten kehittäminen, kaivannaisalan prosessihallintaan ja ympäristövaikutusten seurantaan liittyvät mittaukset, ajoneuvojen ja työkalujen mittaus- ja tietojärjestelmien kehittäminen, peli- ja simulaattoriratkaisut sekä liikunnan- ja hyvinvoinnin mittausten kehittäminen. Vuosina 2014 ja 2015 CEMISissä kehitettiin 7 kaupallisesti hyödynnettyä keksintöä ja perustettiin 8 uutta yritystä.

CEMIS-Oulu on Kajaanin yliopistokeskuksen ja Oulun yliopiston mittaustekniikkaan keskittynyt yksikkö, joka toimii kahdella sovellusalueella: cleantech sekä terveys ja hyvinvointi. CEMIS-Oulu -yksikössä toimii noin 50 korkeasti koulutettua tutkijaa ja mittaustekniikan ja analytiikan ammattilaista. Merkittävä yksittäinen älykästä erikoistumista Kainuussa toteuttava hanke on Cemis -kehittämishankkeen vuosille 2015 - 2016, jonka pääasiallisena toteuttajana on Kajaanin yliopistokeskuksen ja Oulun yliopiston CEMIS-Oulu sekä pienemmällä osuudella Teknologian tutkimuskeskus VTT oy. Hanke on EU:n EAKR osarahoitteinen ja sen kokonaiskustannusarvio on 2,35 miljoonaa, josta CEMIS-Oulun osuus on noin 2,1 miljoonaa ja VTT:n noin 248 000 euroa. Hankkeessa toteutetaan älykkään erikoistumisen strategiaa: tuetaan biojalostamo- ja kaivannais-teollisuuden, uusien yritysten ja uuden liiketoiminnan syntyä Kainuuseen mittaustekniikan osaamiseen perustuvaa ympäristöteknologiaa kehittämällä. Projekti tukee paikallista elinkeinoelämää ja Kainuun vetovoimaisuutta sekä edistää älykkäiden innovaatioiden tunnistamista ja niiden kaupallistamista eri aloilla sekä akateemisen T&K&I -toiminnan pysyvyyttä Kainuussa.

Älykkään erikoistumisen hankkeita ovat toteuttaneet myös esimerkiksi Kajaanin ammattikorkeakoulu, Kajaanin yliopistokeskus ja sen yhteistyöyliopistot (Jyväskylän, Lapin ja Itä-Suomen yliopistot), Mittaustekniikan keskus (MIKES), LUKE-Sotkamo, Wood-Polis Kuhmo, Kemi-Tornionlaakson koulutuskuntayhtymä Lappia, Lapin ammattikorkeakoulu, Suomen ympäristökeskus, Geologian tutkimuskeskus, Kainuun Etu Oy, Idän Taiga ry, Kainuun liikunta ry sekä yksittäiset yritykset. Lisäksi kansainvälisissä hankkeissa on ollut mukana lukuisia ulkomaisia kumppaneita. Näin Kainuun älykkään erikoistumisen strategia on onnistunut keskeisissä tavoitteissaan olla alueen osaamista vahvistavan T&K&I -toiminnan mahdollistaja ja edistäjä sekä tuoda laajasti osaamista alueen ulkopuolelta Kainuuseen.

Älykkääseen erikoistumiseen liittyvällä T&K&I-toiminnalla edistetään yritysten tuotekehitystä ja markkinointia, tuetaan osaamisen vahvistumisen ja innovaatioiden kautta Kainuun yritystoimintaa, luodaan uusia yrityksiä ja työpaikkoja sekä pitkälle jalostettuja korkean osaamisen ja kilohinnan tuotteita ja palveluita. Samoin edistetään investointien ja kansainvälisesti toimivien korkean osaamisen yritysten ja osaavien työntekijöiden saamista Kainuuseen. Älykkään erikoistumisen strategia tukee Kainuun kehittämisen toimintatavoiksi omaksuttuja oma-aloitteisuutta ja kokeilukulttuuria. Merkittävä ajuri ja tavoite innovaatioiden kehittämisessä Kainuussa on pyrkimys vähähiilisyteen ja ekotehokkuuteen.